

Ne par slimnīcu, bet cilvēcību ir šis stāsts

Ar izrādes “Ziloņa dziesma” režisoru Andreju Žagaru sarunājas žurnālists Ivars Kleins

Kā Dailes teātris mainījies kopš 1994. gada, kad šeit pēdējo reizi strādājāt uz skatuves? Ko te pazīstat no laikiem, kad pats bijāt aktieris, un kas ir atklājams no jauna?

Lielākā pārmaiņa ir milzīgais iestudējumu skaits: manā laikā nebija iedomājamas trīs izrādes vienā vakarā, jo arī zāles bija tikai divas. Publikai šāda situācija nozīmē bagātāku izvēli, bet aktieriem – lielāku nogurumu un vienlaikus iespēju sevi nemitīgi uzturēt labā profesionālā formā.

Kaut kas mainījies arī aizkulišu gaisotnē – paaudžu attiecībās vairs nemanu tik lielu subordināciju, kāda tā bija laikā, kad teātrī strādāja Lilita Bērziņa, Benita Ozoliņa, Ērika Ferda, Milda Klētniece, Vija Artmane... Te valdīja īpašs komunikācijas veids, turpretī tagad kolektīvā attiecības ir daudz atvērtākas un brīvākas.

Vai šobrīd Dailē jūtaties kā savējais?

No teātra administratīvās un mākslinieciskās vadības jūtu nepārprotamu atbalstu. Andris Vītols un Džilindžers neiejaucas radošās komandas darbā, taču vienlaikus zinu, ka viņi palīdzēs, ja būs tāda vajadzība. Būdam Nacionālās operas direktora postenī, pats savulaik ievēroju līdzīgus vadības principus un zinu, ka svarīgi ir nejaukties iestudējuma radošajā procesā, ja tas nav nepieciešams, tomēr būt ikvienā mirklī pieejamam.

Ko varat sacīt par Dailes aktieru spēles stilu, jūtat tajā kādas pārmaiņas?

Tam piemīt īpašs šarms, veidojot spilgtus tēlus bez uzspēles vai samākslotības. Arī manā laikā bija svarīga šāda organiska spēle.

Ar iestudējuma aktieriem Gintu Grāveli, Juri Kalniņu un Esmeraldū Ermali labi saprotos, pēdējās divas nedēļas pirms pirmizrādes strādājam vienotā kamertonī. Sākumā no viņu puses jutu vieglu neuzticību, gaidas un šaubas – kā jau tiekoties ar kaut ko nezināmu. Tas viss laika gaitā nu jau pārvarēts.

Man nav nekādu pretenziju pret *Ziloņa dziesmā* spēlējošo aktieru darba kvalitāti, toties tādas bieži rodas, raugoties uz jaunās paaudzes latviešu aktieriem – es reizēm nesaprotu, ko viņi uz skatuves dara! Jaunajiem ir diezgan viegli panākt sevī dažādus emocionālos stāvokļus, jo viņi izauguši brīvā sabiedrībā, bet, tikko jāsāk darboties ar tekstu, rodas problēmas. Vārdi aizlido

kā tukšas skaņas vējā – bez sakņojuma dziļākās domās, bez zemteksta, loģiskajiem akcentiem. Tā rezultātā nav saprotams, ko aktieri vispār grib publikai pateikt.

Vai pats ar savu komandu šajā ziņā tiek galā?

Jā, pie tam lugas dialogi ir uzrakstīti tik labi un meistarīgi, ka tie mani pašu fascinē! Strādāt pie iestudējuma idejas šobrīd nozīmē vienīgi baudu.

Starp citu, Dailes teātrī šosezon būs trīs iestudējumi, kuros darbība risinās psihiatriskajā slimnīcā. Man gribas paķīkināt ar jautājumu: ko gan tas nozīmē?

Redz', atšķirībā no manis, teātra vadībai tas nelikās dīvaini. Es pēc *Equus* biju nobijies un sāku šaubīties, vai *Ziloņa dziesmu* tagad būtu pareizi iestudēt, pat mēģināju steidzīgi sameklēt kādu citu lugu, taču Džilindžers un Vītols mani atrunāja, sacīdami, ka neredzot nekādu problēmu. Galu galā *Equus* un *Kāds pārlaidās pār dzeguzes ligzdu* tapuši iepriekšējā sezonā.

Runājot plašākā mērogā, ir taču jāatzīst, ka dramaturģijā un arī kinematogrāfā psihiatrijas tēma mūsdienās izmantota bieži. Turklāt novērojams, ka iestudējumu popularitāti ekranizācijas neietekmē: apbrīnojamā kārtā skatītāju zāles ir pilnas gan *Equus*, gan *Kāds pārlaidās par dzeguzes ligzdu* izrādēs. Acīmredzot publika nav vienaldzīga pret psihiatrijas tēmu, tā viņu nepavisam nebiedē. Ekranizēta jau ir arī *Ziloņa dziesma*, un mani šī filma suģestēja.

Jūsu minētajos pērnās sezonas iestudējumos tiešām ir runa par klīnisku ainu, taču *Ziloņa dziesmā* par slimību diezgan maz var runāt, jo tā drīzāk ir autora māņu gājiens. Jā, darbība norisinās psihiatriskajā slimnīcā, taču patiesībā stāsts ir par vientulību, vecāku atbildību, nevērību un daudz ko citu, nevis diagnozi. Pati slimība ir samērā apšaubāma un tiešā veidā neparādās, jebkurā gadījumā tā ir piedēvēta intelektuāli augsti attīstītam cilvēkam, kuram patiešām prāts strādā kā peļu slazds...

Viņam ir noteikta diagnoze, un būtiski, ka Maikls desmit gadus audzis noslēgtā vidē – viņa pasaules uzskats un jaunieša briedums no pubertātes vecuma veidojies psihiatriskajā slimnīcā. Tur viņš redzējis tikai slimus cilvēkus, vesels ir vienīgi medicīniskais personāls. Maikla uzbudinātā, pārvērtīgā psihe ir spiesta saglabāties emocionāli ļoti sarežģītos apstākļos.

Kādēļ nolēmāt, ka *Ziloņa dziesma* vispār ir jāiestudē?

Tas ir spilgts stāsts par psiholoģiskām traumām, kādas vecāki nemaz negribot, neapzināti saviem bērniem var sagādāt, izšķirot viņu likteni uz mūžu.

Maikls nav plānots bērns, viņš radies vienā kaislību uzplūdā, bet vecāki nebūt nav deklasēti elementi, narkomāni vai sociālā atstumtībā uz ielas dzīvojoši

bezpajumtnieki, tomēr viņu radītā psihotrauma, neiedziļināšanās pārjūtīga bērna dabā un vērtību sistēmā noved dēlu līdz dzīvei psihiatriskajā slimnīcā.

Esat pieradis strādāt uz operu skatuvēm ar plašu darbības vērienu gan fiziskā, gan emocionālā nozīmē, bet šajā gadījumā jums ir darīšana ar kamerizrādi Mazajā zālē un trim aktieriem. Jājautā, kādus amerikāņu kalniņus jūs sevi izbraucat, lai reducētu pierasto mērogu līdz nelielai skatuvītei ar dažiem aktieriem?

Operas žanrs tiešām pagērē no režisora inscenētāja vērienu, jo iestudējums jāveido lielās līnijās: ar solistiem, koristiem, mīmiem, baletdejojājiem, bieži darbība paralēli notiek vairākos plānos. Vienīgi nesenais *Salome* iestudējums Honkongā atšķīrās, un tas bija man pārbaudījums, jo veidoju psiholoģisko drāmu, strādājot bez kora.

Sapratu, ka pirms Čehova *Trīs māsu* iestudēšanas uz Dailes teātra lielās skatuves gribu izmēģināt, vai veids, kādā strādāju ar operas māksliniekiem, darbojas arī dramatiskajā teātrī. Esmu radis operdziedātājiem visu smalki izskaidrot, motivēt darbību, formulēt uzdevums un nereti pat rādīt, kas un kā jāspēlē. Saprotu, ka viņi visu sevi atdevuši vokālai meistarībai, tāpēc aktiermākslai atlicis pavisam nedaudz spēka, un tā gadās visā pasaulē. Ja solists turklāt nav spilgts un aktieriski no dabas apdāvināts, viņam daudzas darbības jāparāda priekšā. Dramatiskajā teātrī šāda priekšā rādīšana nav pieļaujama. Varētu sacīt, ka *Ziloņa dziesmas* iestudēšana man notiek radošas laboratorijas režīmā.

Izrāde ārēji ir diezgan statiska, tās galveno spriedzi veido psiholoģiskās darbības attīstība, kas nav redzama, un tās virzītājs ir Ginta Grāveļa spēlētais Maikls...

Man ļoti svarīgi bija panākt, lai Gints skaidri nodalītu divas pozīcijas un atšķirīgi spēlētu Maiklu tad, kad viņš manipulē jeb rotaļājas ar dakteri Grīnbergu, un pavisam citādi, kad kļūst atklāts, patiess. Viņš ir izrādes galvenais motors.

Realizēt interesantu vai pārsteidzošu koncepciju nav mans vienīgais režisora uzdevums, vēlos panākt absolūtu ticamību un katarsi, lai skatītāji zālē nebūtu vērotāji, bet varētu līdzpārdzīvot. Mani kaitina, ja režisors iestudējumā vienīgi realizējis savas ambīcijas, bet nav elementāri strādājis ar aktieriem, kuriem tad nākas pašiem izpeldēt neparastās interpretācijas intelektuālajos ūdeņos. Cik var?! Tāpēc ar Gintu, Juri un Esmeraldu iestudējuma procesā veicam smalku juveliera darbu. Publika jau nezina, kādus uzdevumus režisors devis aktieriem, lai panāktu vajadzīgo izrādes temporitmu un precīzu darbības zīmējumu, taču

mēs patiešām strādājam niansēti – kā veidojot muzikālo partitūru, jo izrādes gaitā jānotur vajadzīgā spriedzes temperatūra.

Kā izvēlējaties aktierus šim iestudējumam – ilgi domājot vai intuitīvi?

Piekritu teātra vadības piedāvātajam variantam, kas bija pārdomāts, ņemot vērā aktieru noslogojumu un radošos izaicinājumus konkrētās sezonas ietvaros.

Par kādām idejām un domām skatītāju galvās pēc izrādes noskatīšanās jūs priecātos?

Man svarīgi, lai viņi izbaudītu teātri kā īstu mākslas notikumu, izdzīvotu sevī galvenā varoņa jūtu gammu un sajustu Maikla sāpi. Lai skatītāji paši savā dzīvē atrastu svarīgākos momentus, kas ietekmējuši viņu pasaules uzskatu, pašapziņu, ticību sev, seksualitāti, attieksmi pret dzīvesbiedru vai partneri – visas būtiskās lietas, kas mūs dzīvē virza un palīdz gan privātajās, gan profesionālajās attiecībās. Cik daudz darba mūsdienās ir psihoanalītiķiem, psihologiem un psihietriem, kas tas par fenomenu?! Ikdienā mums pat prātā nevar ienākt, ka apkārt ir tik daudz cilvēku ar psiholoģiskām vai psihiatriskām problēmām. Analizējot lugā notiekošo, skatītājiem droši vien neviļus būs jādomā par traumām, ko viņi guvuši vai sagādājuši attiecībās ar saviem vecākiem vai līdzciltvēkiem.

Ļoti svarīgi, lai publika savu uzmanību pārmērīgi nepiesaistītu lugas darbības vietai – psihiatriskajai klīnikai, jo pašos pamatos šis nav stāsts par slimību, bet gan vispārcilvēciskām problēmām un savstarpējo pārdarījumu sekām.